

Cetatea Cavalerilor

Fondator: Col. r. Dr. Constantin MOȘINCAT
Editor: Asociația Națională a Cavalerilor de Cluj
Editura Tipo MC, Oradea-2020

Cartea Mea e și a Ta! ISSN 2734-6889 - ISSN-L 2734 - 6889

Povestea unei biblioteci.

Scrisoare pierdută a doamnei Gârleanu¹

Doamna Gârleanu văzută de Iser, prieten de-a lui Emil, de boemă

Glasul cald rostește rar cuvinte de aducere aminte și chipul scriitorului atât de timpuriu plecat dintre noi se desprinde din ce în ce mai conturat, din ce în ce mai viu. Din perete ne privesc doi ochi mari pe o față rumenă de adolescent frumos. E autoportretul lui Gârleanu în pastel.² Puțini vor fi știind că autorul „Bătrânilor” a fost un pictor de talent și un cântăreț perfect. Tablourile pictate de el le-a dăruit unele, altele au rămas la regimentul unde era sublocotenent și altele s'au pierdut în timpul războiului, odată cu minunata bibliotecă în care Gârleanu adunase cărți de mare preț, și odată cu o bogată corespondență.

Biblioteca se afla în perioada interbelică în posesia unui jurisconsult bulgar care a locuit la Bazargic în casa soției poetului. La întoarcere d-na Gârleanu n' a mai găsit nici o carte. Manuscrisele, fotografiile și scrisorile pe care le-a mai recuperat au fost salvate printr'o întâmplare fericită. Cumpărând ceva de la o băcănie, un servitor al d-nei Gârleanu a văzut că ambalajul era făcut dintr'o scrisoare adresată lui Gârleanu. Prin intervenția primarului din Bazargic, d-na Gârleanu a putut reintra în posesia unei neînsemnate părți din cele rămase de la soțul ei. Și dintre acestea a mai pierdut câteva, încredințându-l e unor cercetători

care nu le-au mai înapoiat pentru că - ziceau justificativ - le-au pierdut din sertar.

Între scrisorile pierdute erau și câteva de la Ion Luca Caragiale „NE-AM CUNOSCUȚ... LA IARMAROC” Întrebând-o pe doamna Gârleanu cum a făcut cunoștință cu viitorul ei soț - Emil Gârleanu.

¹ Emil Gârleanu, prozator, regizor, scenarist de film și jurnalist român, s-a născut pe 5 ianuarie 1878 la Iași. În perioada 1896-1898 urmează Școala de ofițeri de infanterie din Iași, primind gradul de sublocotenent de infanterie, fiind repartizat în regimentul 13 Ștefan cel Mare din Iași. Pasionat de arta scrisului va publica primul său volum de proză „Bătrânii” în anul 1905. Un an mai târziu se stabilește la București, devenind redactor la „Neamul Romanesc”, revista condusa de Nicolae Iorga. În aceeași perioadă se căsătorește cu Marlena (Maria Elena -portretul de sus). Volumul de schițe și povestiri „Din lumea celor care nu cuvântă” este cea mai cunoscută opera a lui Emil Gârleanu, publicată în anul 1910, urmată de o altă scriere la fel de importantă, „Nucul lui Odobac”, apărută în același an. În 1911 este ales președinte al Societății Scriitorilor din România, și director al Teatrului Național din Craiova. Emil Gârleanu se stinge din viață la 36 de ani - pe 2 iulie 1914, la Câmpulung-Muscel.

² Radu Sterescu, *De vorbă cu doamna Marilena Gârleanu*, în *Universul literar*, 19 noiembrie 1938, p. 8

Un început de zâmbet îi luminase fața, nota ca un fin observator interlocutorul de la Universul literar. Iată declarația din care rezultă multe informații utile pentru a cunoaște mai bine pe Emil Gârleanu, omul: „L-am cunoscut la iarmaroc. Prin 1902, când a venit Emil la Bârlad, eu eram la mănăstire, la Văratec. Gârleanu, în vremea aceea sublocotenent, începuse să scrie la revistele și ziarele din Iași („Arhiva”, „Evenimentul”). Lucrul era socotit ca o abatere de la îndatoririle și principiile militare și memoriul tânărului locotenent se resimțea de pe urma activității sale extra-militare. Emil ceruse - și i se acordase - punerea în disponibilitate (trecerea în rezervă - nn.). A stat astfel civil până când un unchi al său, Georges Macri, pe atunci ofițer activ, a intervenit să fie readus în armată. Intervenția reușise și Gârleanu îmbrăcase din nou uniforma. Întorcându-mă de la Văratec, m'am dus ca orice bârlădean care se respectă, la iarmaroc, unde toate prietenele s'au adunat în juru-mi. Lipsisem mult și venirea mea însemna o schimbare de decor. Profesoara Cornelia Mihai îmi arată pe Gârleanu care mă fixa cu insistență: - De când ai venit te privește. Puțin după aceea, Gârleanu a plecat la manevre și la un moment dat venise zvonul c'a murit. Îl boceam toți: „tânăr, frumos, talentat, păcat de el! ” N'a trecut mult și l-am întâlnit în oraș, viu, nevătămat. Iar cu ochii la mine. Mai târziu mi-a explicat că semănăm cu o soră a lui și de aceea nu mă mai slăbea din ochi. Prima „vedere” a fost la o cofetărie unde mi l-au prezentat doi buni amici ai lui, Mitică Nanu (poetul) și Giurescu. A venit la noi în casă și a treia oară mi-a cerut mâna. Nu i-am dat răspunsul curând, pentru că îl știam legat de altă femeie. Am stat apoi logodiți vre-o doi ani. Ca să se poată căsători - eu neavând zestrea reglementară a demisionat din armată. Odată căsătoriți am plecat la București unde el a ocupat postul de secretar de redacție la „Neamul Românesc”, plătit cu 120 de lei pe lună”.

Conversația s-a mutat în alt plan cel al familiei doamnei Gârleanu și despre copilăria dumneaei. Răspunde cu aceeași modestie că nu interesează viața ei ci a lui „Emil”, viața ei a fost ca a celorlalți concitadini bârlădeni. Pe scurt, tatăl provenea din familia Voinescu (vechi boieri moldoveni), iar mama din familia contelui Casimir Czinski de Porail. Bunica era și mai nobilă... Ceslinska de Younocha... Brusca doamna avea să spună: „Destul despre mine, să-ți spun ceva despre copilăria și tinerețe a lui Emil”. *Copilăria lui* - s-a născut la Iași în str. Carol I, în noaptea de 4 spre 5 Ianuarie, 1878. În primii ani a fost înconjurat numai de femei: bunica, mama și două mătuși (poate acestui fapt se datorește scrisul lui duios, delicatețe a lui sufletească) și încă de mic ședea ceasuri întregi cu ochii în tavan și visa. Celor din

jur li se părea atât de ciudată această înclinare spre meditație încât chiar mama lui i-a împărtășit odată soțului temerea ei: - „Tare mă tem că Titică (numele de răsfăț -nn) al nostru să nu fie idiot”. Asta pentru că Titică, în loc să se joace ca alți copii, visa”.

Formarea sa intelectuală s-a datorat acumulărilor din clasele primare și trei clase de liceu pe care le-a făcut la Iași. Apoi a intrat în școala militară a fiilor de ofițeri. Din această perioadă, Gârleanu își aducea aminte cu drag de profesorul lui de limba română, Pompei, căruia spunea că-i datorează foarte mult. De la profesorul Pompei îi rămăseseră și două caiete de culegeri din folclor dintre care unul pare să rămăseseră în stăpânirea lui Kirileanu. Dar și alții, adaugă doamna Gârleanu, „datorez mult profesorului Pompei”.

Carierea de militară începută la Iași, la școala militară unde a fost prieten cu Al. Vojen, Emil Nicolau și Muzicescu. Fiind printre primii, l-au trimis, din oficiu, la Școala de artilerie, geniu și marină. Și după un an de școală a făcut trei luni de specializare, la marină. Rămânând însă la *matematici* a trecut la Școala de infanterie, din Dealul Spirei. Acolo a avut colegi pe Gh. Brăescu și Virgil Economu (nebulii clasei, cum erau porecliți) ale căror năzbâtii erau de pomână. La chefuri cu băieții Gârleanu era nelipsit. Nu bea însă decât lapte sau mânca portocale. De aceea colegii îi ziceau *Papă'lapte*. Când a ieșit cu promoția ofițer, în 1900, Vojen și el își făcuseră

mantale elegante, lungi, căptușite cu mătase dar... puțin, puțin *neregulamentare*, pentru că se purtau mantăle scurte. Leonida Iarca, militar convins și sever, era șeful comendurii, i-a invitat la biroul lui. Despre acest episod domana Gârleanu își amintește: „Și-au dezbrăcat mantălele ofițerești în anticameră Vojen și Gârleanu, cu inima cât un purice au intrat în biroul lui Iarca. Acesta scria fără să le adreseze un cuvânt. Tăcerea lui nu prevestea nimica bun. Așteptau să se dezlănțuie furtuna, dar șeful rămânea imperturbabil. La un moment dat intră un soldat. - Să trăiți domnule general, am onoarea să vă raportez că am executat ordinul. - Puteți pleca, li se adresează generalul. Se uitau întrebători unul la altul. Să știi ca'nnebunit generalul gândeau ei. Abia când să-și îmbrace mantălele au înțeles de ce era generalul atât de calm: știa că de acum încolo tinerii și chipeșii ofițeri intraseră în respectul regulamentului. Soldatul le ajustase de jur împrejur mantălele care le veneau acum abia până la genunchi”.

În 1900—1901 Gârleanu era înscris în anul I al Facultății de litere din Iași, cu Nr. matr. 75. Mai târziu, la Regimentul 12 Infanterie din Bârlad, colonelul îl aprecia pentru talentele sale și îl puneă să picteze deseori. Cu părerea de rău că n'au rămas de la el decât acel minunat auto-portret, și acela după o lungă Odysee a ajuns în mâinile soției sale.

Viața de familie, are aceeași importanță probatorie pentru caracterul lui Emil Gârleanu. Urmărim firul povestirii doamnei Gârleanu pentru a afla mai multe amănunte și informații din epocă direct de la sursă, cum se zice. Așa cum erau atunci relațiile și „pilele” în epocă, dar și onoarea ce caracteriza lumea cu ștaif. Gârleanu a fost un nobil cavaler, cu solid caracter. Iată fpovestirea: „Căsătoria noastră a fost oficiată de Toderiță Iamandi, pe atunci primar și deputat de Bârlad care a intervenit pe lângă Take Ionescu să-i de a o slujbă lui Emil. Zadarnic însă căci Emil a refuzat postul și în locul lui a intrat, dacă nu mă înșel, Becescu-Silvan. La „Neamul Românesc” (1906) lucra mult. Eu îi ajutam să facă expediția. Scriam amândoi adresele pe benzi. Prin luna august, P. Suciuc - teolog absolut, cum îi plăcea să-și zică, pentru că era absolvent al Facultății de teologie - i-a ținut locul un timp. Când a văzut cât e de lucru i-a spus lui Emil: - No că nici mitropolit nu mai viu în Țara Românească. Nicolae Iorga - cu puterea lui fantastică de muncă - impunea colaboratorilor săi un ritm de activitate la care puțini puteau rezista. Profesorul dicta în același timp în nemțește doamnei Iorga, în englezește lui Stahl și lui Emil în românește și nici unul din ei nu putea scrie atât de repede cât dicta N. Iorga”³.

În 1906, de Crăciun, Emil Gârleanu a trecut la revista „Convorbiri Critice” a proprietar Mihail Dragomirescu unde era plătit cu 150 de lei pe lună și 75 lei pentru fiecare nuvelă pe care o publica. Cu el au ajuns la *Convorbiri*: Nanu, Mândru, Moldovanu, Dragoslav. Dragomirescu a fost pentru ei ca un adevărat părinte, ca și pentru mulți din scriitorii tineri. În primele zile ale șederii de la București - zicea doamna Gârleanu - „am avut o mare mulțumire. La deschiderea cursului lui Titu Maiorescu ne-am dus amândoi. Maiorescu citi întâi o nuvelă a lui Sadoveanu spre a atrage atenția studenților asupra unei frumoase descrieri. Pe masă un alt volum aștepta pe maestru. Când termină cu Sadoveanu, Maiorescu se adresa studenților. Azi am să vă vorbesc despre un scriitor care e la primul volum, un scriitor care știe să redea minunat stările sufletești. Și citi din „Suflet de femeie” a lui Emil. Apoi arătând volumul spre studenți: Vi-l recomand. Să citiți „Bătrânii” de Emil Gârleanu”⁴.

CUM LUCRA Când vrea să scrie se culca pe pat cu ochii în tavan. Apoi, deodată, săria din pat și se apuca de scris. Cel mai mic zgomot îl supăra. Ciudate însă că zgomotele mari îl lăsa indiferent. Putea lucra bine în hărmălaia de la „Terasă”. La „Terasă” avea prietenii lui cari abia așteptau să vină ca să mănânce și să bea. Gârleanu cheltuia cu ei ultimul ban. Odată chiar, chelnerul de la Terasă na mai vrut să dea de mâncare pensionarilor lui și când s'a supărat, îi explica: — Bine d-le, oameni mai voinici ca d-t a și să le dai de mâncare. De multe ori nu aveam bani de coșniță din cauza acestei dărnicii a lui”. — Toți foștii lui prieteni, întrerupeu, își amintesc de bunătatea-i proverbială. Și apoi nu era în stare să refuze. Din aceasta cauză nici nu se putea ține de cuvânt. In totdeauna, ceea ce a atras din partea prietenilor porecla de cavalerul, formulă care însemna că nu trebuie să crezi decât jumătate din cele spuse de el.

³ *Ibidem*

⁴ *Ibidem*

Director în Cetatea Banilor

La 11 Iunie 1911 o adresă a Ministerului de Instrucție și Cultelor făcea cunoscut lui Gârleanu că a fost numit director al Teatrului Național din Craiova în locul lui Isidor Chețeanu, demisionat. Fostul director își înaintase demisia din cauza geloziei nevastei sale. Așa încât după un an de ședere la direcție a lui Gârleanu, Chețeanu a venit la noul director și l-a rugat să-i prezinte soția, ca să vadă și el minunea: o soție de director de teatru care nu suferă de gelozie. La Craiova, prima stagiune făcută sub direcția lui a însemnat o revoluție a teatrului din cetatea Banilor. El a introdus decorurile adecvate piesei. Până atunci *Ofelia murea într'ua n salon Louis XV*. Tot acolo a scos revista „Proza”, din care au apărut numai trei numere. Mai apoi s'a apucat să reorganizeze revista „Ramuri” la care colabora adesea

RĂZBOIUL! Când a sunat mobilizarea (1913), s-a prezentat primul și a cerut să fie trimis pe front. Eu care-l știam cu sănătatea zdruncinată am intervenit, fără știrea lui, ca să fie ținut la biroul presei. Am reușit, dar lucrul acesta nu-i era pe plac. I se părea că el, fostul militar, își trădează țara stând în București, în vreme ce camarazii lui trecuseră granița să se bată în Bulgaria. A cerut să fie trimis cel puțin ca ofițer de legătură și n'a reușit. Curând s'a încheiat pacea (București). A căzut la pat, greu bolnav, dar a plecat peste puțin la Craiova pentru că se deschide a stagiunea. (Era prin Septembrie 1913). Avea doar câteva ceasuri bune pe zi și acelea le petrecea la teatru. Nu voia să se îngrijească și nici să se opereze. Făcuse puroi la rinichi și „cu mare greutate l-am putut hotărî să se lase operat de doctorul Herăscu, o somitate medicală. Operația s'a făcut la 16 Aprilie 1914. La câțva timp am plecat cu el la Câmpulung să se mai întremeze”⁵.

În acest timp, un oarecare gazetăraș Olteanu umbla să-i ocupe locul de director la Teatrul din Craiova. A încercat zadarnic la Ducă și la Morțun. La acesta din urmă a intervenit chiar Romanescu, fost primar, deputat etc. Dar Morțun i-a răspuns: „Ce mai faceți? Pe mine nu mă mai interesează nimic acum decât să mă fac bine pentru Rai, căci întrucât mă privește, voi fi putut să mor căci multe bucurii n-am avut. Vă sărut cu drag”. Olteanu a recurs atunci la alte mijloace. A determinat pe un coleg să publice un articol - **Sfârșitul unei scrisori către soția sa** - într-un mare cotidian despre „Neregulile de la Teatrul Național din Craiova”. Articolul i-a căzut în mână lui Gârleanu care se zbătea între viață și moarte. De astădată încercarea lui Olteanu nimerise în plin. Ultima dovadă a lichelismului omenesc, ce venea să pună vârf unei serii întregi de înfrângeri și suferința, zdrobit sufletul care singur mai rămăsese viu. Și trupul s'a năruit lipsit de sprijinul sufletului. Au ajuns îndată la Câmpulung Costică Nanu, Liviu Rebreanu cu nevasta, etc.

Impresionantă solidaritate de breaslă a cavalerilor de caracter! Au produs bucurie florile aduse de Rebreanu care a făcut atunci mare sacrificiu cumpărându-le. La gară cosciugul cu trupul neînsuflețit l-a dus ofițerii - fusese doar ostaș. Un grup de 250 învățători ardeleni care se aflau la Câmpulung au ținut să poarte ei în tren trupul scriitorului. I-au cântat prohodul, și Giurescu, prietenul nedespărțit, le-a împărțit exemplare din revista „Proza”, bucăți din sufletul lui. Apoi fiecare a smuls câte o floare din coroanele ce-l însoțeau pe calea din urmă. La înmormântare au venit toți prietenii. Profesor Iorga a fost atât de îndurerat în cât n-a putut sta. A plecat cu „ochii scăldați în lacrimi”.

Și astfel s-a încheiat ultima pagină din viața omului blând și entuziast, a povestitorului duios care ne-a înflorat, sufletul cu schițele lui din alte lumi și din alte vremi. S-a dus alături de „Bătrânii” lui, boier cu sufletul mare, ca ei, bun și iertător ca ei, fără posibilități de adaptare la o viață prea grăbită, ca și ei, de aspirații, suferințe și satisfacții așa cum le-a evocat și cum s-au reflectat și peste timp chipul frumos și duios al soțului iubit de doamna ce arămas marcată de amintiri. Fără a mă fi silit prea tare am creionat câteva trăsături de cavalier ale celui ce-a fost ostaș la datorie: Emil Gârleanu. Opera lăsată, transmite cititorilor comoara amintirilor așa cum am regăsit-o printre sutele de articole din presa vremii.

ALBUMUL

Printre hârtiile păstrate cu sfințenie de d-na Gârleanu se află un interesant album. Legat în piele, cu foi împodobite de lser, albumul are povestea lui, tristă și viața dureroasă a lui Gârleanu. În timpul

războiului balcanic, odată cu actele și manuscrisele scriitorului, a dispărut și albumul. Un avocat l-a găsit prin anul 1930 în casa unui bulgar din Bazargic, văduvit de o parte din foile pe care scriitorii prietenii lui „Emil” își așternuseră gândurile. Pe pagina 2-a A. de Herz a scris la 31 Dec. 1910 două fragmente, din „A fost odată” (idilă în versuri) și „Domnița Ruxanda” (actul III).

Cel mai în drept să vorbească e chiar doamna Gârleanu. Și ea zicea: „Întorci foaia și dai cu ochii de scrisul subțire și mult înclinat al poetului G. Tutoveanu, tovarășul de luptă de la Bârlad. Prin vechi cerdacuri, pe la porți uitate, se văd plângând „Bătrânii” solitari. Că peste vămi cu taină ferecate s'a stins lumina ochilor tăi mari. Mai departe Mihai Sorbul reproduce patru versuri din „Ion Armanul”, iar Ermetto Novelli acoperă cu un scris mare și rar o pagină de omagii către „Signora Gârleanu”. După o poezie a lui Mândru („Lidia către fublius”), două „cugetări” ale lui Basarabescu, două strofe triste ale lui Oreste („Tablou de toamnă”) și iarăși A. de Herz, necăjit pe critici cugetă: „Avem o mângâere: gloria criticului ține cât trăiește, a scriitorului începe după ce a murit”. Nu se cere totdeauna să enunți un adevăr, când scrii pe un album. Apoi 6 versuri cu haz ale lui Gheorghe din Moldova („Trei flăcăi”) îți descrețesc fruntea: Erau odată trei flăcăi, Porniți pe diferite căi, La același capăt s-au aflat: Cel mai în vârstă s-a tâmpit. Cel mijlociu a'nnebunit. Și cel mezin s'a însurat. Un critic (cel puțin așa-i zice lumea), supărat parcă de cugetare a lui A. de Herz - în cazul lui, de altfel, potrivită - înșiră câteva rânduri de scuză... fața de posteritate. „Paradoxul strălucitor nu curge din pana oricui, iar cât pentru celelalte lucruri pe care le scriem de obicei... trebuie pagini multe, pentru că spuse pe scurt s'ar vedea prea bine că nu înseamnă mare lucru”. La pagina 16, un „Cântec ” al lui Corneliu Moldovanu, și două pagini mai departe un sonet („Iubita mea”) de Ionel Pavelescu. Apoi o schiță a pictorului Satmary („Rodica”) și trei pagini de scris mărunt și regulat („Dintr'o scrisoare”): „Omul îndrăgostit nu zice: te iubesc pentru că ești oacheșă; nici te iubesc pentru că ești bună. Omul îndrăgostit zice: te iubesc cu toate că ești oacheșă, cu toate că ești bună, și te-ași iubi chiar dacă ai fi bălaie sau dacă ai fi rea! Nu poeții au făcut iubirea, ci iubirea a făcut pe poeți”. Și iscălește... Liviu Rebreanu. Pe un dos de pagină, Richepin aruncă la întâmplare câteva litere din care poți descifra cu greu: „Le... poète... est... le... roi... des... gueux”. Pe pagina 41, sub un desen în care-i Cincinat, e prins de lser între o damă și un sifon, poetul scrie în grabă: Capul meu aicea este foarte mizer. - Nu e vina tatei ci e a lui lser. După alte două pagini semnate de Donar Munteanu și Maria Filotti, prizărite într'un colț și scrise cu creionul, neapăsate, două rânduri ale lui Steo (Iosif): „Nimic nu e mai sfânt decât tăcerea”... Și pe ultima filă rămasă (de aci încolo lipsesc încă 11 pagini), Cincinat închină 8 versuri înduioșătoare prin modestia lor „Rodicăi”: Târziu în orele deșarte /Când vei citi sub un sonet /Modestum mi nume de poet /Să-ți pice-o lacrimă în carte/. Căci vai!, din opera-mi uitată /Atât s'o ști în viitor /C'am fost prieten cu-al tău tată /Și veșnicu-i admirator/.